

4. Фасоля А. М. Вчимося ставити запитання / Анатолій Миколайович Фасоля // Укр. мова та л-ра. – 2004. – № 20. – С. 22–24.
5. Хуторской А.В. Современная дидактика / Андрей Викторович Хуторской. – СПб: Питер, 2001. – 544 с.

REFERENCES

1. Busel, V. T. (2001). Velykyi tлумachnyi slovnyk suchasnoi ukrainiskoi movy [Great Dictionary of Modern Ukrainian]. Kyiv; Irpin: Perun [in Ukrainian].
2. Pirozhenko, T. O. (2010). Osobystist doshkilnyka: perspektyva rozvytku [Personality preschooler perspective]. Ternopil: Mandrivets [in Ukrainian].
3. Krouford, A., Saul, V., Metiu, S., & Makinster, D. (2006). Tekhnolohii rozvytku krytychnoho myslennia uchniv [Technology of critical thinking]. Kyiv: Pleiades [in Ukrainian].
4. Fasolia, A. M. (2004). Vchymosia stavtyty zapytannia [Learn to ask questions]. Ukr. mova ta l-ra. – Ukr. Language and l-ra, 20, 22-24 [in Ukrainian].
5. Khutorskoi, A.V. (2001). Sovremennaia dydaktyka [Modern didactics]. Sankt-Peterburg [in Russian].

УДК 159.923

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ЧИННИКИ ВИБОРУ ДИТИНОЮ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ СОЦІАЛЬНО ЗНАЧУЩИХ ЦІННОСТЕЙ

Піроженко Т. О.

доктор психологічних наук, професор, завідувач лабораторії психології
дошкільника, Інститут психології імені Г.С.Костюка НАПН України

Стаття присвячена аналізу проблеми співвідношення зовнішніх (соціально-педагогічних) та внутрішніх (психологічних) факторів впливу на процес прийняття дитиною старшого дошкільного віку соціально значущих цінностей. Наголошується, що психолого-педагогічний супровід розвитку дитини старшого дошкільного віку у період вікової кризи регуляції поведінки на 6 (7) роках життя потребує врахування закономірностей розвитку важливіших надбань ціннісно-сислової сфери, які сприяють збереженню цілісності особистості дитини дошкільного віку на етапі кардинальної зміни соціальної ситуації розвитку малюка (дошкільна-початкова освіта).

Ключові слова: ціннісні орієнтації, освітній простір, становлення особистості, вікова криза регуляції поведінки 6 (7) року життя, життєва компетентність.

ПИРОЖЕНКО Т.А. ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ ФАКТОР ВЫБОРА РЕБЕНКА СТАРШЕГО ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА СОЦИАЛЬНО ЗНАЧИМЫХ ЦЕННОСТЕЙ

Статья посвящена анализу проблемы соотношения внешних (социально-педагогических) и внутренних (психологических) факторов влияния на процесс принятия ребенком старшего дошкольного возраста социально значимых ценностей. Отмечается, что психолого-педагогическое сопровождение развития ребенка старшего дошкольного возраста в период возрастного кризиса регуляции поведения на 6 (7) годах жизни требует учета закономерностей развития важных достижений ценностно-смысловой сферы, которые способствуют сохранению целостности личности ребенка дошкольного возраста на этапе кардинального изменения социальной ситуации развития малыша (дошкольное-начальное образование).

Ключевые слова: *ценностные ориентации, образовательное пространство, становления личности, возрастной кризис регуляции поведения 6 (7) года жизни, жизненная компетентность.*

PIROZHENKO T.O. PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL FACTORS OF CHILD CHILD IN THE OLD PRIMARY AGE OF SOCIALLY IMPORTANT VALUES

The article is devoted to the analysis of the problem of the correlation of external (socio-pedagogical) and internal (psychological) factors of influence on the process of adoption of socially significant values by the child of the senior preschool age. It is emphasized that psychological and pedagogical support for the development of a child of older preschool age in the period of the age crisis of regulation of behavior for 6 (7) years of life requires consideration of the laws of development of the most important achievements of value-semantic sphere, which promote the preservation of the integrity of the child of the child of preschool age at the stage of radical change of social situation baby development (preschool-elementary education).

Key words: *value orientations, educational space, formation of the person, age crisis of regulation of behavior 6 (7) years of life, life competence.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Створення передумов збереження цілісності особистості дитини дошкільного віку, становлення соціально значущих якостей особистості у період вікової кризи регуляції поведінки 6 (7) р.р. життя в умовах зміни соціальної ситуації розвитку (дошкільна-початкова освіта), формування суб'єктної позиції

дитини старшого дошкільного віку у ситуації вибору дітьми соціально значущих цінностей характеризують **актуальність** та **соціальний ефект** проведеного співробітниками лабораторії психології дошкільника Інституту психології імені Г.С.Костюка НАПН України дослідження, яке спрямоване на виокремлення визначальних психолого-педагогічних чинників прийняття дитиною старшого дошкільного віку соціально значущих цінностей.

Важливість наукового аналізу проблеми співвідношення соціально-педагогічних та психологічних факторів впливу на процес прийняття дитиною дошкільного віку ціннісних орієнтацій посилюється запитом сучасного суспільства на підтримку становлення людини, яка має чітку систему поглядів, що надають життю осмисленості, ясності, розуміння мети особистісної активності, почуття власної гідності, почуття значущості своїх виборів, що в цілому характеризує сформованість життєвої компетентності.

Вироблення системи ціннісних орієнтирів в часи, коли руйнуються традиційні ідеологічні системи, може зажадати від батьків, педагогів та й самих вихованців неабиякої сміливості та наполегливості, оскільки ціннісними орієнтирами їх можна вважати тільки за умови їх реального функціонування у житті. Теоретичний аналіз практики існування ціннісних орієнтирів вихованців дошкільних навчальних закладів та учнів першого класу в нових умовах шкільного життя надає освітянам можливість побачити результат професійних психолого-педагогічних впливів на розвиток дитини, сприяє усвідомленню нових сучасних тенденцій та очікувань суспільства щодо потрібних реформувань в освіті.

Проблемні питання збереження цілісності особистісних досягнень дитини вимагають професійно виважених та науково обґрунтованих дій дорослих у забезпеченні наступності між дошкільною та початковою ланкою освіти. Соціальна ситуація розвитку дитини на етапі переходу «дошкільна-початкова освіта» вимагає від дорослих психологічних знань щодо закономірностей розвитку дитини старшого дошкільного віку. Той факт, що старший дошкільний вік (дитина шостого та сьомого років життя) кожна дитина проживає в різних соціально-педагогічних умовах: - в групах дошкільного навчального закладу; - у першому класі загальноосвітньої школи; - в групах різного роду Центрів розвитку, або в умовах сімейного виховання, використовуючи за запитом батьків освітні послуги гувернера або взагалі ігноруючи розвивальні завдання відповідного перед школою віку, ускладнює розуміння та прийняття дорослими психологічних закономірностей старшого дошкільного віку. Дорослий при цьому по-різному бачить соціальну позицію, роль, свої стосунки з дитиною та функції щодо неї, оскільки бачить/або не бачить дитину в ролі учня початкової

школи. До того ж, на віковому шляху старшого дошкільника постає специфічне завдання – проживання вікової кризи (6-7 років), яка називається «криза регуляції поведінки» і призначенням якої є набуття якостей довільної регуляції всіх сформованих до цього часу психологічних надбань емоційного та пізнавального характеру. І хоча ця криза не є гострою, але ж перебіг змін у поведінці, стосунках з дорослим та ровесниками, змін в характері протікання діяльності впливає на остаточне закріплення особистісних надбань. Як відомо, криза саморегуляції поведінки має свої ознаки на різних фазах її перебігу: докритичної, критичної та посткритичної фази. Докритична фаза характеризується спонтанічною поведінкою, що притаманна дошкільнику. Критична фаза актуалізує прояв ненатуральної поведінки: дитина вдає когось іншого, щось приховує; спостерігається втрата безпосередності у спілкуванні з оточенням: бажання виконання чийхось дій, дитина виявляє яке значення матиме ця дія для нього самого (показна наївність трактується як нещирість); спостерігається надмірна дорослість: питання виконання норм охорони та збереження себе; розпадається єдність інтелекту і емоцій : дитина не панує над своїми почуттями; синдром гіркої цукерки : дитині є погано, але не показує цього. Всі ці ознаки - прояв дитиною вимоги щодо уваги і поваги до себе - потребують індивідуалізації виховних питань. Посткритична фаза характеризується тим, що дитина починає підпорядковувати свою поведінку обов'язковим соціальним нормам, використовує етичні інстанції у міжособистісній взаємодії. У зв'язку зі змінами поведінки та діяльності дитини у період проживання вікової кризи саморегуляції важливо враховувати суперечливість, єдність та взаємозв'язок психологічних змін та досягнень дитини, які виступають рушійними силами розвитку особистості. Свідоме врахування та створення умов для набуття необхідних досягнень сприяє усталенню якостей, в яких активно вправляється дитина довгий латентний спокійний період життя до підліткової кризи і який припадає їй використовується дитиною весь період навчання у початковій школі. Специфіка проживання дитиною старшого дошкільного віку кризи 6–(7) років характеризується надбанням дитиною довільності всіх психічних процесів, зокрема розвитком регулюючої функції поведінки відповідно до засвоєних нею ціннісних орієнтирів. Психологічним результатом зазначених процесів є усталення найважливіших надбань особистісного розвитку дошкільника, пов'язаних із духовними аспектами його життя. Специфіка означеного періоду вказує на актуальну потребу збалансування зусиль дорослих у забезпеченні особистісних новоутворень, якими є: *виникнення першого схематичного абрису дитячого світогляду; виникнення внутрішнього плану свідомості; виникнення перших етичних*

інстанцій; початок формування довільності; підпорядкування мотивів. Неперевершена значущість кожного з вказаних психологічних надбань в становленні особистості вносить свою індивідуальну характеристику щодо здійснення вибору дитиною соціально значущих цінностей та в цілому, формування духовних підвалин її життя.

Прийняття дитиною ціннісних орієнтирів, якими вона керується в діяльності, поведінці, стосунках із дорослими та ровесниками актуалізує взагалі рішення проблеми формування культури вибору, яка передбачає створення з боку дорослих умов, що наповнені свободою. Людині, а особливо молодій людині, завжди надзвичайно важко здійснити вибір. Адже – це відповідальність. Вибором просякнуті всі дії людини. Вибір розпочинається з дитинства і триває все життя. Формуючись, як і потреби, в індивідуальному досвіді суб'єкта, особистісні цінності відбивають, однак, не стільки динамічні аспекти самого індивідуального досвіду, скільки інваріантні аспекти соціального і загальнолюдського досвіду, що привласнюється індивідом. Сам процес становлення ціннісних орієнтацій дитини дошкільного віку – це відповідь на питання як соціальний світ стає доступним аналізу, розумінню та привласненню дитиною. Узагальнений висновок щодо цього шляху підтверджує, що вибір здійснюється через перебіг емоційних станів (інтерес, подив, захоплення) та більш складних емоційних почуттів (етичних, естетичних, інтелектуальних), ґрунтується на розумі (і це, безперечно актуалізує певну інтелектуальну розвиненість), реалізується через діяльність, яка відповідно потребує від дитини розвинених якостей вольової регуляції, оскільки долає необхідність і розвивається на засадах вільних дій. Все це потребує створення з боку дорослих відповідних зовнішніх (соціально-педагогічних) умов для здійснення дитиною вибору. Специфіка становлення особистості на етапі дошкільного дитинства потребує врахування психоло-педагогічних передумов розвитку духовних орієнтирів в життєдіяльності дитини дошкільного віку, об'єднання зусиль та напрямів діяльності системи освіти та батьків у створенні соціокультурного розвивального середовища та адекватної психологічної атмосфери навколо проблеми становлення ціннісних орієнтацій дитини, тому рішення проблеми становлення ціннісних орієнтирів розвитку дитини дошкільного віку в сучасному соціопросторі потребує посилення уваги суспільства до якості розвитку дитинства шляхом гуманізації соціокультурних впливів середовища, що відбуваються у взаємодії дитини з оточенням.

Мета статті – Виокремлення визначальних психолого-педагогічних чинників прийняття дитиною старшого дошкільного віку соціально значущих цінностей.

Виклад основного матеріалу статті Основна ідея проведеного дослідження полягала у визначенні соціально-педагогічних та психологічних чинників, що зумовлюють здійснення вибору та прийняття дитиною старшого дошкільного віку соціально значущих цінностей, які виступають регуляторами її активності у спілкуванні та суто дитячих видах діяльності віку на перехідному етапі дошкільної та початкової освіти і які враховують специфіку проживання дитиною старшого дошкільного віку кризи 6–(7) років, що характеризується надбанням дитиною довільності всіх психічних процесів, зокрема розвитком регулюючої функції поведінки відповідно до засвоєних нею ціннісних орієнтирів. Об'єктом дослідження відповідно виступав процес прийняття дитиною старшого дошкільного віку соціально значущих цінностей в різних видах предметно-практичної, пізнавальної, образотворчої діяльності, грі, спілкуванні.

Аналітичний огляд опрацьованого матеріалу дозволив констатувати, що однією з провідних тенденцій розвитку освітньої ситуації сьогодення стає перехід до ціннісної парадигми (М.В.Богуславский, В.А.Караковский, Г.Б.Корнетов, З.И.Равкин, В.А.Сластенин та ін.) який засвідчує підвищену увагу до формування ціннісно-змістової сфери дитини. В.Е.Чудновський підкреслює, що формування ціннісно-змістової сфери – не якийсь визначений етап розвитку людини, цей процес перетворення ціннісних орієнтацій є «наскрізним», він «прокреслює» все життя людини від народження до глибокої старості, який вступає у складну взаємодію з віковими особливостями і середовищними факторами. Аналіз літературних джерел надає можливість констатувати, що посилюється науковий інтерес до проблематики філософії виховання особистості. Відомо, що філософія виховання насамперед відповідає на питання про те, якою повинна бути особистість, якими рисами вона повинна володіти, в якому напрямку треба вести її становлення. Філософія виховання також вирішує проблему ставлення людини до світу, до природи, до суспільства, до різноманітних людських спільнот, до інших людей, до самої себе. Вона оцінює явища і процеси, які сприяють вихованню людини, визначає взаємодію між факторами і умовами формування особистості. Спрямування нашого дослідження відповідає сучасним тенденціям розвитку психологічної науки з огляду на посилення уваги дослідників до проблем становлення творчої особистості, що здатна проявити та регулювати свою життєву активність на

основі сутнісних ціннісних орієнтацій, вектор виміру яких – відповідність духовності та нормам моралі.

Водночас, ми констатуємо про відсутність єдиного підходу щодо розуміння сутнісних понять, пов'язаних ціннісними орієнтаціями дитини дошкільного віку. Спільним для різних підходів є визнання емоційно-ціннісного ставлення як важливого структурного компоненту самосвідомості та необхідною сходинкою на шляху до особистісного зростання (В. Котирло). Все вищезначене вимагає від педагогів системи дошкільної освіти внутрішньої впорядкованості і структурованості смислів, цінностей, побудови власних конструктивних образно-понятійних схем, пред'являє особливі вимоги до системи суб'єктивного контролю професійно-значущої поведінки, складниками якої є фасилітація дорослим процесу розвитку маленької дитини (Федорчук О.І.), її підтримка, сприяння і просування вперед. Проте, на сьогодні цілим рядом досліджень (Е.В. Бодрова, А.Г. Исмагилова, Г.В. Маралов, В.А. Ситаров, Т.И. Чиркова, Е.Г. Юдина) показана неготовність педагогів до здійснення оптимальної взаємодії з дітьми, наявності у їх свідомості ідей стимулювання дитячої активності, заохочення до її проявів, створення умов і підтримання саморозвитку дитини та реальної взаємодії, спрямованої на домінування, придушення ініціативи.

Декларуючи прихильність гуманістичної парадигми, більшість педагогів залишаються на технократичних позиціях, відмітною ознакою яких є маніпулятивний підхід до дітей. У педагогічному середовищі недостатньо педагогів, здатних з позицій гуманізму вирішувати найбільш важкі питання в умовах соціальних змін. Для сучасної ситуації українського дошкільня характерним є два аспекти процесу становлення особистісної моделі взаємодії з дітьми: з одного боку педагоги демонструють потребу у поширенні сучасних інновацій на засадах діалогічного спілкування з дітьми та їх сім'ями; з іншого боку – постає жорстка вимога нормативних і методичних документів. Така подвійна ситуація, ускладнена, до того ж, відсутністю об'єктивних умов для реалізації особистісної моделі взаємодії з вихованцями (реальна наповнюваність груп; висока плинність кадрів; велика кількість вакансій педагогічних та допоміжних посад тощо), породжує міжособистісні і внутрішньо особистісні конфлікти, посилення функціонування різного роду педагогічних стереотипів. Отже, теоретичний аналіз проблеми становлення ціннісних орієнтацій дітей дошкільного віку як пріоритетних індикаторів особистісного зростання, та аналіз чинників розвитку та реального функціонування ціннісних орієнтацій в життєдіяльності дошкільників в сучасному соціокультурному середовищі,

вказує на протиріччя між вимогами з боку суспільства щодо необхідності гуманізації освіти, найважливішим компонентом якої є орієнтація педагогів на особистісну модель взаємодії з дітьми та відсутністю об'єктивних і суб'єктивних умов її реалізації. Психолого-педагогічні умови, що передбачають єдність змісту, методів і форм організації навчально-виховного процесу вихованців мають зосереджуватися на формуванні цілісності особистості дитини як відповідної цінності освітнього простору. Оскільки основним способом життя людини є діяльнісний, то цінності особистості є підґрунтям активності, яка проявляється у тих чи інших видах її діяльності. Особистісне функціонування вихованця набуває для нього особливого сенсу, коли він постійно підтримує зв'язок між своєю життєдіяльністю і людьми, що оточують його (батьками, педагогами, однолітками). У зв'язку з цим недопустимим є спрощений підхід до формування системи ціннісно-сислової сфери дитини, зокрема його системи ціннісних орієнтацій, обмеження цього процесу лише інформаційним поданням. Тут має принципове значення, в якій формі вихованець оволодіває змістом ціннісної орієнтації. Важливо, щоб цей зміст був проблемно представлений в етико-когнітивній антиномії (добро - зло), а в свідомості вихованця внутрішній рух відбувався від образу дії, що наповнений ціннісним відношенням до розуміння сутності цінності. Не менш важлива збалансованість емоційного, когнітивного та діяльнісного компонентів ціннісних орієнтацій як характеристики їх структурної цілісності, для чого виховні впливи дорослих повинні сповна використовувати проектування позитивного досвіду життєдіяльності вихованців. Теоретичний аналіз проблеми впливу зовнішніх соціально-педагогічних та внутрішніх психологічних чинників, які на етапі проживання дитиною вікової кризи 6–(7) років життя та в умовах кардинальної зміни соціальної ситуації розвитку малюка (дошкільна–початкова освіта) дають можливість по-новому поставити проблему регулятивної ролі ціннісних орієнтацій в житті дитини старшого дошкільного віку.

На основі теоретичного аналізу проблеми представлено характеристику системи існуючих в реальному житті старших дошкільників, які виховуються в дошкільних навчальних закладах та перших класах початкової школи цінностей в двох напрямках: широта та змістовна наповненість системи цінностей, яка існує в дитячій субкультурі життя („Поле цінностей дитини”) та психологічні особливості процесу становлення цінностей у дитини дошкільного віку („Структурно-динамічні характеристики ціннісних орієнтацій”). Емпіричні дані проаналізовано за створеним співробітниками лабораторії психології дошкільника комплексом методик „Експрес-

діагностика сфери ціннісних орієнтацій дошкільника”, карт спостереження: „Показники рівня розвитку діяльнісного структурного компоненту ціннісних орієнтацій”, „Показники рівня прояву ціннісних орієнтирів дошкільників у реальних та ігрових стосунках”.

У діагностичному інструментарії враховано специфіку проблеми становлення ціннісних орієнтацій дітей дошкільного віку, а саме, включено критеріальні характеристики та ступінь їх прояву у дітей з погляду структурної цілісності феномену «цінність». Використання „Експрес-діагностики сфери ціннісних орієнтацій дошкільника”, карт спостереження: „Показники рівня розвитку діяльнісного структурного компоненту ціннісних орієнтацій”, „Показники рівня прояву ціннісних орієнтирів дошкільників у реальних та ігрових стосунках”, дозволяє: -визначити широту поля цінностей на основі аналізу ситуацій («людина-людина», «людина-природа», «людина – техніка», «людина-мистецтво»);- визначити особливості її структурної характеристики.

Виявлення емоційних переваг, когнітивного наповнення та фактичного існування (прояву) ціннісних орієнтацій в житті дитини дозволяє розрізнити емоційні, когнітивні та регулятивні якісні характеристики в структурі ціннісних орієнтацій дитини старшого дошкільного віку та відокремити „значимі”, „знані” та „дієві” цінності. Доведено, що розвиненість у ціннісно-смісловій сфері особистості дошкільника системи цінностей потребує єдності її структурних компонентів, що забезпечує дієвість їх реального функціонування в житті дитини. Проведена апробація методичного апарату дослідження в дошкільному закладі та перших класах початкової школи, щодо визначення впливу внутрішніх факторів (ступеня сформованості психологічних досягнень дитини старшого дошкільного віку) та зовнішніх соціально-педагогічних факторів впливу на формування цінностей надала можливість з’ясувати взаємозв’язки між рівнем психологічних досягнень та ціннісними орієнтаціями дитини. Для цього у розробленій Програмі спостережень за проявами активності дитини у різних видах діяльності та проведеному обстеженні рівня психічного розвитку дітей визначено контрольні питання, запитальники й оцінні бали, а також критерії оцінки особистісних якостей респондента. Проведене тестування дітей віком від 5 до 7 років, які виховуються в умовах дошкільних навчальних закладів та першому класі початкової школи різних регіонів України (Схід України, Центральний та Західний регіони України) дозволило створити єдину базу даних, що налічує інформацію про 200 респондентів та здійснити статистичний аналіз отриманих даних з урахуванням: - кластеризації даних, факторного аналізу та кореляції між факторами. Виявлено надійні узгоджені

зв'язки між характеристиками особистісних якостей респондента та вибору дітьми рейтингових цінностей.

Вибірка – 200 осіб. Час обстеження – осінь 2016 року. На діаграмі зазначено кількість / частота виборів (Наприклад: 123 дитини з 200 обрали «Сім'ю» як найголовнішу цінність).

В рейтинг соціально значущих цінностей дітей шостого, сьомого років життя потрапили:

Група рейтингу цінностей (місце)	ЦІННОСТІ			
	Загальна вибірка	Схід України	Центр України	Захід України
I	Краса природи Творчість Здоров'я Сім'я	Сім'я Творчість Здоров'я Краса природи	Творчість Сім'я Краса природи Здоров'я	Краса природи Творчість Здоров'я Сім'я
II	Самостійність Гроші Дружба Сміливість	Дружба Гроші Самостійність Сміливість	Дружба Самостійність Гроші Сміливість	Гроші Самостійність Сміливість Дружба
III	Співпереживання Наполегливість Зовнішня краса людини Щастя	Зовнішня краса людини Наполегливість Щастя Співпереживання	Щастя Зовнішня краса людини Співпереживання Наполегливість	Наполегливість Зовнішня краса людини Співпереживання Щастя

Результати дослідження сформованості «Поля цінностей» у дітей старшого дошкільного віку дозволяють зробити первинний аналіз тенденцій. До рейтингу соціально значущих цінностей шостого та сьомого років життя незалежно від регіону перебування потрапили: Сім'я, Краса природи, Творчість, Здоров'я. На друге місце за рейтингом вийшли Самостійність, Гроші, Дружба, Сміливість. На віддаленому "полі цінності" залишилися Переживання, Наполегливість, Зовнішня краса людини, Щастя. Характеристика «поля цінностей» дітей надає можливість конкретизувати перспективи і завдання педагогічної виховної роботи. Цей факт, що незаперечну першість в ієрархії дитячих цінностей має сім'я вказує на величезний потенціал виховного впливу рідних людей на особистість дитини дошкільного віку. До того, ж, як показав аналіз чинників впливу, підкреслює пріоритетність мікрочинників, тобто сім'ї, на процес формування цінностей дитини дошкільного віку.

Аналіз даних вказує на відсутність суттєвих відмінностей між даними дітьми - вихованців дитячого садка і школи. Останнє викликає занепокоєння, оскільки недостатній розвиток довільної поведінки дитини при переході від дошкільної до шкільної освіти прогнозує значні труднощі в освоєнні нею нової учбової діяльності, а також вказує на те, що ціннісні орієнтації в ситуації вікової «кризи регуляції поведінки» не виконують своєї

стабілізуючої ролі у самостійному керуванні поведінкою на подальших латентних періодах розвитку.

За кількісними показниками вибору респондентами цінностей було визначено Рейтинг значущості цінностей для дітей 5-7 років, сформовані якісні оцінки вибору дітьми рейтингових цінностей. Рангове представлення цінностей складає три групи найважливіших, віддалених та далеких цінностей. Перша група: сім'я, здоров'я, сміливість, краса природи, дружба, гроші, творчість, самостійність; Друга група: щастя, наполегливість, співпереживання, зовнішня краса людини; та третя група: краса техніки, впевненість, краса мистецтва, допитливість, цілеспрямованість.

Визначено єдину бальну оцінку психологічної зрілості кожного респондента, та утворено три групи результатів таких оцінок (1 група – низький рівень оцінок, 2 група – середній рівень, 3 група – високий рівень оцінок). Проведено аналіз залежності рівня психологічної зрілості та вибору рейтингових цінностей: визначена лінійна залежність між цими параметрами.

Пошук взаємозв'язків між вибором дитиною ціннісних орієнтацій та сформованістю загально психічних якостей розвитку старшого дошкільника, які розглядаються в нашому дослідженні як внутрішні чинники прийняття соціально значущих цінностей, спрямував подальший аналіз бази даних, в якому знайдено фактор другого порядку. Він з'єднує три фактори з характеристиками, що не належать до ціннісних орієнтацій, проте характеризують рівень психологічної зрілості дитини старшого дошкільного віку через сформованість психологічних досягнень дитини (емоційний, пізнавальний розвиток, довільна регуляція поведінки). Визначено, що серед всіх критеріїв оцінки особистісних якостей респондентів найвагоміший внесок до здатності дитини до прийняття та вибору соціально значущих цінностей складають фактор «світоглядні уявлення та мовлення», фактор «етичні інстанції» та поведінкові ознаки, що підтверджує нашу позицію в тому, що категорія «ціннісна орієнтація» дитини дошкільного віку може бути представлена якісними характеристиками з погляду структурної цілісності психіки дитини в єдності емоційних, когнітивних та регулятивних ознак. Статистичне підтвердження (Рогозянський О. С.) рангових виборів соціально значущих цінностей та сформованістю емоційного компоненту характеризує суб'єктивне, особистісне відношення до предмету оцінювання в оточуючій природній та соціальній дійсності та має прояв через ступінь емоційної насиченості в оцінних судженнях, знаннях; (Карабаєва І.І., Токарева Л.Д.). Можливість вибору та прийняття дитиною соціально значущих цінностей залежить від когнітивного (пізнавального) розвитку дитини та виявляється через змістову наповненість, насиченість оцінних суджень, знань про

оточуючу дійсність та самого себе, тобто понять, які означають систему ціннісних орієнтирів дитини (Хартман О.Ю.). Факт прийняття дитиною соціально значущих цінностей характеризує ступінь включеності оцінних суджень в реальній життєдіяльності дитини та аналізується по ступеню сформованості регулятивних механізмів поведінки дитини в різних специфічно дитячих видах діяльності (Соловйова Л.І.). Дослідження свідчить про те, що більша частина дітей дошкільного віку які перебувають в умовах дошкільного закладу (87,64 %) та загальноосвітній школі (89,07 %) мають достатні показники рівня сформованості етичних інстанцій у взаємодії дитина – дорослий, що свідчить про засвоєння етичних норм соціальних стосунків, наявність уявлень про себе як об'єкта та суб'єкта соціальних стосунків, уміння надавати адекватну оцінку поведінці при вирішенні соціальних завдань і лише незначна частина дітей дошкільного закладу (12,24 %) та школи (10,8 %) потребує особливої уваги при формуванні гармонійності розвитку компонентів етичних інстанцій. Сформовану картину світу (високий рівень - 5 балів) мають 52,29% респондентів. Виражені світоглядні уявлення (рівень вище середнього - 4 бали) визначено у 20,92% респондентів. Наявні світоглядні уявлення (середній рівень - 3 бали) констатовано у 18,3% респондентів. Обмежені світоглядні уявлення (рівень нижче середнього - 2 бали) зафіксовано у 8,5 % респондентів із загальної вибірки. Респондентів, які б мали фрагментальні світоглядні уявлення (низький рівень - 1 бал) в загальній виборці не виявлено.

Співвідношення та узгодженість вибору соціально значущих цінностей та рівнем сформованості структурно-динамічних характеристик ціннісної орієнтації, яка представлена єдністю її компонентів, вказує на здатність до прийняття та вибору дитиною старшого дошкільного віку цінностей як пріоритетних індикаторів особистісного зростання. Ціннісні орієнтації виступають характеристикою зростаючих можливостей дитини дошкільного віку у свідомому виявленні психологічного простору «Я». В ціннісних орієнтаціях відбивається рівень суб'єктної активності дитини, ступень дорослішання та гармонізації всіх психологічних надбань, що має прояв в поведінці, відносинах з іншими людьми, в пізнавальній та предметно-практичних видах діяльності. [12, 13, 14]

Таким чином статистично підтверджено гіпотезу наукового дослідження – вибір соціально-значущих цінностей на пряму взаємопов'язаний із рівнем психологічної зрілості дитини. Найвагоміший внесок до процесу вибору та прийняття дитиною цінностей здійснює внутрішній фактор, тобто загальний рівень психічного розвитку дитини дошкільного віку, ступінь дошкільної зрілості. Так дитина вправляється, за

словами Л. С. Виготського, у вільному виборі між двома можливостями, який визначається не ззовні, а зсередини самою дитиною. Статистичне підтвердження гіпотези наукового дослідження щодо вибору соціально-значущих цінностей який напряду взаємопов'язаний із рівнем психологічної зрілості дитини спрямовує головний орієнтир зовнішніх психолого-педагогічних впливів дорослих – спрямовувати зусилля на розкриття внутрішнього потенціалу розвитку дитини – сформованість якостей емоційної зрілості, здібностей до пізнання оточуючого світу, здібностей до регуляції поведінки та діяльності. Дошкільна зрілість, що характеризується через розвиненість якостей взаємопов'язана із найскладнішим феноменом психіки – ціннісними орієнтаціями, які самі, в свою чергу виконують функцію орієнтації в соціальному, природньому, технічному середовищі, та функцію регуляції особистісної активності у всіх сферах існування «людина-людина», «людина-природа», «людина-мистецтво», «людина-техніка».

Статистичне підтвердження узгоджених зв'язків між якісною структурною характеристикою ціннісних орієнтацій дитини з характеристиками психологічного зростання дошкільника, що аналізується в єдності емоційних, когнітивних та вольових (регулятивних) якостей, надає перспективу удосконалення та створення експрес - діагностики психологічної зрілості дитини старшого дошкільного віку, яка відповідає вирішенню актуальних теоретичних та прикладних питань сучасності у вирішенні проблеми наступності між дошкільною та початковою освітою.

Необхідність доповнення та переосмислення чинників та рушійних сил індивідуалізації психічного, соціального, духовного розвитку дитини старшого дошкільного віку на етапі переходу від дошкільної до початкової освіти підкреслюється тим, що в сучасному суспільстві ціннісно-смилова сфера особистості складається не лише під впливом традиційних чинників, таких як сім'я, оточення з однолітків, але й під впливом нових чинників: ЗМІ, інтернет, комп'ютерні ігри, що потребує поглибленого їх вивчення як факторів впливу. Сьогодні вже не можна поставити чітку межу між "матеріалістичною" і "ідеалістичною" наукою. Ми все ближче підходимо до розуміння, що моральні категорії якимсь незбагненим чином несуть в собі заряди життєвої енергії. Ціннісні орієнтири є найдієвішим захистом не лише нашої свідомості, психіки, але і фізичного тіла, нашого фізичного і духовного здоров'я. Все ускладнюється, ущільнюється і тяжчає – знання, навички, компетентності. Найнадійнішим виявляється те, що здавалося майже невагомим і легким – ціннісні орієнтації людини.

Подальшу перспективу ми бачимо у впровадженні матеріалів, що представляють ціннісно-смилову сферу особистості при переході дитини

від дошкільної до початкової освіти у педагогічну практику та визначення специфіки процесу становлення у дітей старшого дошкільного віку термінальних та інструментальних цінностей .

ЛІТЕРАТУРА

1. Дитина у сучасному соціопросторі : навчальний посібник / Т.О. Піроженко, С.О. Ладивір, І.М. Біла [та ін.] ; за ред. Т.О. Піроженко. – К.-Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2014. – 272 с..

2. Сучасні діти – відображення цінностей дорослого світу : методичні рекомендації / Т.О.Піроженко. С.О Ладивір, К.В. Карасьова та ін.; за ред. Т.О.Піроженко.- К.– Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2014. – 120 с.

3. Ціннісні орієнтації дитини у дорослому світі : навч.-метод. посібник / Т.О. Піроженко, Л.І. Соловійова та ін. – К.: Видавничий Дім «Слово», 2016. – 248 с.

4. Компас у світі ціннісних орієнтацій дошкільника : навчальний посібник / Т.О. Піроженко, С.О.Ладивір, Л.І. Соловійова та ін. – К. : Видавничий дім «Слово», 2016. – 56 с.; іл.

5. Хартман О.Ю. Початкові світоглядні уявлення дошкільника як відображення системи ціннісних орієнтацій / Олена Юріївна Хартман // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Світ XXI сторіччя: модернізація освіти та цінності дитинства» (8 – 9 листопада 2016 р.). – режим доступу:[<https://drive.google.com/file/d/0B3jQkMEsTAsPSWJVd19Ib0lsQVU/view>].

REFERENCES

1. Pirozhenko T.O, S.O. Ladyvir, I.M. Bila et al (2014) Dytyna u suchasnomu sotsioprostori : navchalnyi posibnyk [A child in modern social space] / T.O. Pirozhenko,; za red. T.O. Pirozhenko. – K.-Kirovohrad : Imeks-LTD, [in Ukrainian].

2. Pirozhenko T.O, Soloviova, L.I. et.al. (2016). Tsinnisni oriyentatsiyi dytyny u doroslomu sviti [Values of the child in the adult world]: teach method. Kiev : Publishing House „Word” [in Ukrainian].

4. T.O. Pirozhenko, S.O.Ladyvir, L.I. Soloviova (2016) Kompas u sviti tsinnisnykh oriyentatsii doshkilnyka : navchalnyi posibnyk [Compass in the world of pre-school children's value orientations: tutorial] . – K. : Vydavnychii dim «Slovo» [in Ukrainian].

5. Khartman O.Yu. (2016) Pochatkovi svitohliadni uiavlennia doshkilnyka yak vidobrazhennia systemy tsinnisnykh oriyentatsii [Initial outlook of the preschool child as a reflection of the value orientation system] / Olena Yuriivna Khartman // Materialy Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii «Svit

KhKhI storichchia: modernizatsiia osvity ta tsinnosti dytynstva» rezhyom dostupu: [https://drive.google.com/file/d/0B3jQkMEsTAsPSWJVd19Ib0lsQVU/view].

УДК 373.2:7

ПОЛІХУДОЖНІЙ РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ У ПЛОЩИНІ «ДИТИНА-МИСТЕЦТВО»

Половіна О. А.

**доцент, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри дошкільної освіти,
Педагогічний інститут Київський університет імені Бориса Грінченка**

В статті опубліковані практичні рекомендації щодо поліхудожнього розвитку дітей дошкільного віку: представлена система роботи, яка ґрунтується на використанні мистецтва у роботі з дітьми; визначені педагогічні умови поліхудожнього розвитку особистості.

Ключові слова: поліхудожній розвиток, мистецтво, живопис, пізнавальний інтерес, ігрові вправи, психогімнастика, педагогічні умови.

ПОЛОВИНА А.А. ПОЛИХУДОЖЕСТВЕННОГО РАЗВИТИЕ ЛИЧНОСТИ В ПЛОСКОСТИ «РЕБЕНОК-ИСКУССТВО»

В статье публикуются практические рекомендации по полихудожественному развитию детей дошкольного возраста; представлена система работы, которая основывается на использовании искусства в работе с детьми; определены педагогические условия полихудожественного развития личности.

Ключевые слова: полихудожественное развитие, искусство, живопись, познавательный интерес, игровые упражнения, психогимнастика, педагогические условия.

POLOVINA O.A. CHILDREN'S ART-FULL DEVELOPMENT OF PERSONALITY IN THE PLACE "CHILD-ARTS"

The article published practical advice on polyart development of preschool children; presents a system that is based on the use of art work with the children; There are defined pedagogical conditions of personality polyart development.

Keywords: polyart development, art, painting, cognitive interest, playing exercises, psyhogymnastics, pedagogical conditions.

Актуальність проблеми. Вивчення теорії та практики функціонування дошкільної освіти у сучасних умовах дозволило відмітити популяризацію інновацій, масове впровадження альтернативних технологій та відмову від